

Kvicksilversanering

Handläggarstöd för sanering av kvicksilver i avloppsrör vid tandvårdskliniker

Maj 2023

Innehåll

INLEDNING.....	3
BAKGRUND	3
TILLÄMPLIGA BESTÄMMELSER	4
MILJÖBALKENS KRAV PÅ EGENKONTROLL VID TANDVÅRDSKLINIKER.....	4
Kunskapskravet 2§.....	4
Försiktighetsprincipen och bästa möjliga teknik 3§.....	5
MILJÖBALKENS KRAV PÅ EGENKONTROLL FÖR FASTIGHETSÄGARE	5
ANSVAR FÖR FÖRORENAD BYGGNAD	6
Vem är ansvarig och soldiariskt ansvar.....	6
Verksamheter innan 1969.....	6
MILJÖFÖRVALTNINGEN STÄLLER KRAV PÅ SANERING.....	7
ANMÄLAN OM SANERING – ÄRENDEGÅNG	7
Anmälan skickas på remiss	8
Granskning av anmälan	8
Begäran om komplettering	9
Föreläggande om undersökning.....	12
Beslut - bemötande av anmälan.....	14
Rapport från sanering.....	15
Avsluta ärendet	15
BILAGOR.....	16

Inledning

Handlägggarstödet består av en vägledning och tillsynsmaterial gällande sanering av kvicksilverförorenade avloppsrör från tandvårdskliniker. Tillsynsmaterialet består bl.a. av informationsblad till fastighetsägare och verksamhetsutövare, anmälningsblankett "anmälan om kvicksilversanering" samt exempel på beslut och skrivelser. Syftet med handlägggarstödet är att öka kunskapen hos handläggare och ge samsyn mellan berörda aktörer som är involverade i en sanering av kvicksilverförorenade avloppsrör. Målet är att uppnå en tydligare samsyn mellan kommuner och en enhetlig bedömning samt en effektiv och rättssäker handläggning.

Det är viktigt att notera att de olika skrivelser och beslut från kommunala miljöförvaltningar som finns i detta handlägggarstöd endast ska ses som exempel. De är arbetsgruppens förslag på hur en miljöförvaltning kan skriva vid olika moment i ärendeprocessen men kan behöva anpassas i det enskilda fallet både innehållsmässigt och juridiskt. Varje miljöförvaltning får själv ansvara för hur de vill använda dem. När det gäller anmälningsblanketten är den kvalitets-säkrad av arbetsgruppen och kan användas som mall.

Handlägggarstödet berör handläggare på miljöförvaltningen som arbetar med sanering av förorenade avloppsrör. Stegen i ärendegången vid handläggning av anmälan om sanering av kvicksilverförorenade avloppsrör från tandvårdskliniker beskrivs utförligt i handlägggarstödet. Som stöd finns även ett översiktligt flödesschema över handläggningsgången som tagits fram inom projektet, se bilaga 1.

Detta handlägggarstöd utgår från att en anmälan kommer in till miljöförvaltningen. Det går även att förelägga om försiktighetsmått för att få verksamheten att sanera, mer om detta under *Ansvar för förorenad byggnad*.

Bakgrund

Kvicksilver är ett av de farligaste miljögifterna. Det är en mycket giftig tungmetall som ansamlas i näringskedjan och kan orsaka skador på hjärnan och i det centrala nervsystemet. Tandvårdskliniker är en av källorna som leder till utsläpp av kvicksilver eftersom det finns i lagningsmaterialet amalgam. Amalgam förbjöds i Sverige år 2008 men släpps fortfarande ut eftersom det finns i befintliga äldre tandlagningar samt tandlagningar som gjorts i länder där amalgam fortfarande är tillåtet. Utsläppen av kvicksilver från tandvårdskliniker har minskat i Sverige, men är fortfarande betydande rån ansamlingar i fastighetens avloppsledning och från utborrning och slipning av amalgam i tänder. En tandvårdsklinik är enligt miljöbalken en miljöfarlig verksamhet som kommunen har tillsyn över. Det är viktigt att komma ihåg att var och en som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som kan orsaka föroreningssskada på miljön ansvarar för att avhjälpa skadan i den omfattning det kan anses skäligt.

En amalgamavskiljare med dagens teknik ger inte en hundra procentig avskiljning utan kvicksilver släpps ut kontinuerligt. Kviksilver kan fastna i avloppsrören och utgöra en beläggning i dessa. Delar av beläggningen kan lossna när vatten spolats i rören och kvicksilver följer med vattnet från tandvårdskliniken ut i det kommunala spillvattennätet och vidare till kommunala reningsverket. Kviksilver ansamlas delvis i reningsverkets slam och delvis transporteras vidare ut i våra hav och vattendrag. Förhöjda halter av kvicksilver i slam begränsar möjligheterna att använda slammet vidare, exempelvis som jordförbättringsmedel inom jordbruket.

Tillämpliga bestämmelser

- » 2 kap miljöbalken (hänsynsreglerna)
- » 9 kap miljöbalken (miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, exempelvis olägenhetsbegreppet och anmälan)
- » 10 kap miljöbalken (verksamheter som orsakar miljöskador)
- » 26 kap miljöbalken (tillsyn, exempelvis föreläggande och förbud, upplysningar och undersökningar samt egenkontroll)
- » 25 och 28 §§ förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH) (anmälan)

Miljöbalkens krav på egenkontroll vid tandvårdskliniker

Tandvårdskliniker är skyldiga att bedriva egenkontroll och detta regleras huvudsakligen i 26 kap 19 § och 2 kap miljöbalken. Klinikerna ska bedriva egenkontroll utan att miljöförvaltningen ska behöva informera eller förelägga om det. Kravet på egenkontroll följer redan när det finns risk för att en verksamhet kan medföra olägenheter för människors hälsa eller påverkar miljön.

Tandvårdskliniker ska genom sin egenkontroll, ta det ansvar som krävs enligt miljöbalken och visa för miljöförvaltningen i egenskap av tillsynsmyndighet att verksamheten följer hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken.

Kunskapskravet 2§

En tandvårdsklinik har ett långtgående ansvar att skaffa sig kunskap om verksamhetens miljöpåverkan. Enligt miljöbalken ska den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till verksamhetens eller åtgärdens art och omfattning för att skydda människors hälsa och miljön mot skada eller olägenhet.

EXEMPEL: För en tandvårdsverksamhet innebär det bland annat att ha kunskap om rödrdragningar och föroreningar som härstammar från tandvårdskliniken samt att vid en sanering anlita en sakkunnig saneringsfirma.

Försiktighetsprincipen och bästa möjliga teknik 3§

En tandvårdsklinik har ett ansvar att utföra skyddsåtgärder och vidta de försiktighetsmått som behövs för att motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

EXEMPEL: För en tandvårdsklinik innebär det bl.a. att vidta åtgärder för att förebygga utsläpp av kvicksilver tex genom sanering och använda amalgamavskiljare.

Försiktighetsmått ska vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte ska bästa möjliga teknik användas.

EXEMPEL: Om det i anmälan till miljöförvaltningen redovisas att saneringen endast kommer omfatta en avgränsad del, t.ex. inte enda fram till förbindelsepunkten, av avloppsledningarna från tandvårdsverksamhet måste verksamheten redovisa och motivera varför man har kommit fram till avgränsningen. Detta för att verksamhetsutövaren ska uppfylla egenkontrollansvaret.

Miljöbalkens krav på egenkontroll för fastighetsägare

Miljöbalken ställer krav enligt 26 kap 19 § på att en fastighetsägare ska ha egenkontroll. I egenkontrollen ska finnas rutiner för att identifiera, upptäcka, förebygga och åtgärda brister i fastigheten.

Enligt miljöbalken är det den som förorenat fastigheten som ska utföra en undersökning eller sanering av föroreningen. I det fall det inte finns någon ansvarig förorenare kvar att rikta kraven mot kan fastighetsägaren istället bli ansvarig. Sådant ansvar kan bli aktuellt för den som förvärvat en fastighet den 1 januari 1999 eller senare. Läs mer i Naturvårdsverkets rapport 6501.

Fastighetsägare ska säkerställa att fastigheten inte medför negativ påverkan på människors hälsa och miljön. Ansvaret för att byggnaderna, inklusive avloppsrör, underhålls och hålls i gott skick för att förebygga negativ påverkan ligger primärt på fastighetsägarna. Det är fastighetsägarens ansvar att känna till lagstiftningen i miljöbalken som berör verksamheten, men även andra lagar som kan gälla för verksamheten, till exempel Boverkets byggregler.

Fastighetsägare behöver bland annat kunna redovisa tydliga ritningar över rördragningen i fastigheten som nyttjas/har nyttjats av tandläkarkliniker. Fastighetsägare behöver också säkerställa att kvicksilverförorenade avloppsrör i fastigheten är tydligt uppmärkta med varningsetikett som informerar att rören kan innehålla kvicksilver. Detta berör både avloppsrör från tandvårdskliniker som har lagts ned och tandvårdskliniker som fortfarande bedrivs i fastigheten.

Det är viktigt att fastighetsägaren känner till att det finns två sorters system vid tandvårdsklinikerna när det gäller amalgamavskiljning och det är vått och torrt sugsystem. Ett torrt system innebär att varje unit/stol har en amalgamavskiljare som ofta är placerad nära medan ett vått system innebär att flera unitar leds till en gemensam amalgamavskiljare. Vid våta system är det vanligt att amalgamavskiljaren är placerad i ett annat rum eller ibland på ett annat plan. Därmed ökar risken för mer föroreningar i ledningar inne i byggnaden som leds till avskiljaren.

Vid ny- eller ombyggnation är det en fördel om avloppsrören i kliniken görs lättåtkomliga, för att vid eventuell framtida nedläggning enkelt kunna demontera avloppsrören.

Ansvar för förorenad byggnad

Vem är ansvarig och soldiariskt ansvar

Det föreligger ett solidariskt ansvar för alla verksamhetsutövare som bedrivit förorenande verksamhet på fastigheten. Även för fastighetsägare som ansvarar i andra hand föreligger ett solidariskt ansvar. En verksamhetsutövare är inte alltid ensam ansvarig för föroreningen i avloppsrören utan ansvaret är solidariskt mellan nuvarande och tidigare verksamhetsutövare. Miljöförvaltningen riktar vanligtvis kraven mot den som bedriver verksamheten. Verksamheten som föreläggs kan väcka regresstalan mot tidigare verksamhetsutövare som bidragit till föroreningen.

I Naturvårdsverkets handbok Operativ tillsyn definieras verksamhetsutövare som de juridiska företag, organisationer etc. eller fysiska personer som ansvarar för en verksamhet eller del av en sådan. Både fastighetsägare och nyttjanderättshavare kan vara verksamhetsutövare. I rättspraxis har den som har de faktiska och rättsliga möjligheterna att vidta en åtgärd betraktats som verksamhetsutövare. Det utesluter inte att två eller flera fysiska eller juridiska personer samtidigt kan anses vara verksamhetsutövare enligt Mark- och miljööverdomstolens avgörande i mål M 6243-16.

Verksamheter innan 1969

Krav på utredning och åtgärder kan inte riktas till de verksamhetsutövare som har bedrivit förorenande verksamhet före 30 juni 1969.

Miljöförvaltningen ställer krav på sanering

Miljöförvaltningen ställer krav på sanering enligt följande:

- » vid drift ungefär vart tionde år, eller när det är motiverat på kliniken,
- » när verksamheten ska läggas ned (vid nedläggning av tandvårdsklinik bör verksamheten i första hand ta bort förorenade avloppsledningar),
- » vid överlåtelse om inte den nya verksamheten tar över ansvaret,
- » om fastigheten ska rivs,
- » fastighetsägare/ verksamhetsutövare ska göra förändringar/ ombyggnation som berör avloppsledningar där kvicksilverhaltigt vatten har runnit genom, som exempelvis relining eller byte av avloppsrör och stambyten,
- » vid byte till unitar som ger större vattenflöden,
- » om kvicksilverhalten är återkommande hög i utgående avloppsvatten trots att åtgärder vidtagits.

För att få in en anmälan om sanering kan miljöförvaltningen gå ut med information om att sanering av avloppsrören behöver utföras och att anmälan ska skickas in inför en sådan avhjälpande åtgärd. Se bilaga 2 för informationsblad. Det går även att förelägga om sanering av kvicksilverförorenade rör eller kartläggning baserat på kapitel 2 i Miljöbalken, se exempel på beslut bilaga 3. Det finns också information som riktar sig till fastighetsägare där kliniker redan finns och som även kan användas vid kännedom om nyetablering av en tandvårdsklinik i en fastighet. Se bilaga 4.

Anmälan om sanering – ärendegång

Saneringsåtgärder är anmälningspliktiga enligt 28 §§ förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Vid kvicksilversanering som innefattar demontering av kvicksilverförorenade avloppsrör alternativt högttryckspolning av avloppsrör ska anmälningsblanketten "Anmälan om kvicksilversanering" fyllas i av verksamhetsutövaren och lämnas till miljöförvaltningen minst sex veckor innan åtgärder kan påbörjas. Av anmälningsblanketten framgår vilka uppgifter som behövs för att miljöförvaltningen ska kunna bedöma åtgärdernas art, omfattning och miljöeffekter enligt 25 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, se arbetsgruppens mall för anmälningsblankett i bilaga 5. Det finns också en information till anmälningsblanketten som kan användas av den som ska fylla blanketten men kan också vara användbar för den som bedriver tillsyn. Se bilaga 6.

Verksamheten ska invänta ett beslut om skyddsåtgärder och försiktighetsmått från miljöförvaltningen. Har verksamheten inte redovisat ett tillräckligt underlag för bedömning av saneringens lämplighet och behov av skyddsåtgärder fattar miljöförvaltningen beslut om förbud för saneringen. När anmälan är komplett kan beslut om försiktighetsmått fattas.

Att inte göra en anmälan är ett miljöbrott enligt miljöbalken och kan leda till åtal.

Anmälan skickas på remiss

Anmälan ska remitteras till Länsstyrelsen, VA-huvudman och till fastighetsägaren enligt FMH 25 §, för kännedom och eventuellt yttrande.

Granskning av anmälan

Miljöförvaltningen granskar inkomna anmälningshandlingar och gör en bedömning om anmälan innehåller tillräckliga uppgifter för att beslut ska kunna fattas. Anmälan ska alltid handläggas enligt saneringens omfattning som verksamhetsutövaren beskriver i anmälningshandlingarna. Om en anmälan inte omfattar sanering fram till kommunens förbindelsepunkt, utan endast innefattar sanering fram till huvudstam eller renslucka, utan godtagbar motivering, ska miljöförvaltningen begära in komplettering, se avsnitt begäran om komplettering. Vid behov startas ett nytt ärende med ett föreläggande, se flödesschema och rubriker längre ner - samstämmighet viktigt).

Innehåll i anmälan

Anmälan ska bland annat innehålla uppgifter om när och hur saneringen kommer att gå till och vilka avloppsledningar som berörs. Tydliga ritningsunderlag krävs där dragning av ledningar, rensluckor och anslutning till det kommunala nätet ska framgå. Det ska av ritningarna som bifogats anmälan tydligt framgå vilka kvicksilverförorenade rör som ska demonteras/högtrycksspolas, samt vilka kvicksilverbelastade rör som lämnas kvar med anledning av att rören är svåråtkomliga och/eller inbyggda. Det ska av anmälan framgå vem som ska genomföra saneringen och hur hanteringen kommer att ske av exempelvis spolvatten, förorenade avloppsrör och dess innehåll, kvicksilverhaltigt material och slam m.m. Vem som transporterar och vem som tar emot det farliga avfallet ska också framgå.

Saneringsföretag

Saneringen ska utföras av ett oberoende sakkunnigt miljöserviceföretag med dokumenterad kunskap och erfarenhet av högtrycksspolning eller demontering av kvicksilverförorenade rör. Utsläpp av kvicksilverhaltigt avfall får inte ske till avloppsledningsnätet. Saneringsföretag ska inneha de kunskaper och arbetsmetoder som krävs för att säkerställa att läckage eller spridning av utsläpp som kan innehålla kvicksilverrester ska förhindras genom att åtgärder vidtas snarast möjligt.

Handläggningstid

Miljöförvaltningen ska ha tagit ett beslut senast sex veckor efter att anmälan har kommit in. Kan miljöförvaltningen inte fatta beslut över anmälan pga. bristfällig information ska verksamheten föreläggas om förbud, utökad tidsfrist eller komplettering. Se bilaga 7.

Begäran om komplettering

Då en anmälan inte är komplett eller är otydlig begärs kompletteringar av verksamhetsutövaren.

Saneringens omfattning

Anmälan ska alltid handläggas enligt den omfattning som verksamhetsutövaren beskriver i anmälningshandlingarna. Om saneringens omfattning avgränsas till exempelvis klinikplan fram till huvudstam eller renslucka i källaren utan en godtagbar motivering som framgår av anmälan, varför sanering inte utförs fram till förbindelsepunkten, begärs motivering till verksamhetsutövarens avgränsning. Motivering till verksamhetsutövarens avgränsning kan begäras in i samband med övriga kompletteringar i ärendet.

Det finns flera fördelar med att i kompletteringsmomentet begära in verksamhetsutövarens motivering till saneringens avgränsning. Verksamhetsutövaren får i ett tidigt skede veta att i miljöförvaltningens krav på sanering av avloppsrör vid tandvårdskliniker ska alla avloppsledningar genom vilka det har runnit kvicksilverhaltigt vatten saneras fram till kommunala förbindelsepunkten eller till någon annan tidigare förgrening som är lämpligare. Alternativt ska verksamhetsutövaren visa att inget kvicksilver finns i dessa och att de därmed inte behöver saneras. Verksamhetsutövaren får också veta tidigt i handläggningen av anmälningsärendet vilka krav som miljöförvaltningen kan komma att ställa framåt genom ett undersökningsföreläggande i det fall verksamhetsutövaren inte kan visa genom relevant underlag att inget kvicksilver finns i avloppsrören som inte omfattas av anmälan.

Verksamhetsutövaren ges möjlighet att göra en ny bedömning kring saneringens omfattning. Detta kan innebära att verksamhetsutövaren ändrar saneringens omfattning i anmälningsärendet till att omfatta en sanering av kliniken fram till den kommunala förbindelsepunkten. Verksamheten ska kunna visa underlag att de avloppsrör som inte omfattas av anmälan är fria från kvicksilver.

Om verksamhetsutövarens motivering är godtagbar och kan inkomna med uppgifter som visar att de kommer att sanera så långt det är möjligt ska beslut om försiktighetsmått över anmälan skrivas, läs mer under *Beslut – bemötande av anmälan*.

Handläggning

Avser anmälan inte sanering hela vägen fram till kommunala förbindelsepunkten och något godtagbart skäl inte har redovisat är det lämpligt att skapa ett nytt parallellt ärende för förläggande om att undersöka resterande avloppsledningar.

Det finns flera fördelar med att starta upp ett separat ärende på tillsynsobjektet som fokuserar på en undersökning av de delar av avloppsledningarna som inte omfattas av verksamhetsutövarens anmälan om sanering. Verksamhetsutövaren får i ett tidigt skede veta miljöförvaltningens krav på sanering och vilka krav som miljöförvaltningen kan komma att ställa framåt.

Dessutom ges möjlighet att göra en ny bedömning kring saneringens omfattning (det kan vara så att det är ett fåtal meter till den kommunala förbindelsepunkten och kostnader för saneringen mindre antal saneringar/undersökningar/besök av saneringsföretaget handläggningskostnader kan hålla nere). Tillsynsärendet handläggs parallellt med anmälningsärendet. Läs mer under avsnittet *Föreläggande om undersökning*.

Tillsynsmyndighetens bedömning är nämligen att avloppsledningar i vilka det har runnit kvicksilverhaltigt vatten i under många år bör vara påverkade av kvicksilver. Enligt miljöbalkens hänsynsregler 2 kap. har en verksamhetsutövare som bedriver miljöfarlig verksamhet ett långtgående ansvar att skaffa sig kunskap om verksamhetens miljöpåverkan. Eftersom verksamhetsutövaren har avgränsat saneringsåtgärder till att endast omfatta en godtyckligt avgränsad del av avloppsledningen är det motiverat att förelägga verksamhetsutövaren att vidta utredningsåtgärder, se bilaga 8.

Övrig komplettering

Begäran om komplettering görs smidigast skriftligt, se bilaga 9.

Nedan listas viktiga uppgifter som tydligt ska framgå av anmälningshandlingarna. Uppgifter markerade med asterix (*) är särskilt viktiga för bedömning av saneringens omfattning.

- » **Hur länge har tandvårdsverksamhet bedrivits i fastigheten? ***
Ju längre desto större risk för förorening. Har tandvårdsverksamhet bedrivits i lokalen innan det blev krav på amalgamavskiljare är risken ännu större.
- » **Hur länge har amalgamavskiljare funnits installerad? ***
Ju längre desto mindre risk för förorening. Det utesluter dock inte att rören är kvicksilverbelastade.
- » **Har sanering/spolning genomförts tidigare? När och hur omfattande var den? *** Har sanering genomförts tidigare kan det motivera att VU inte behöver sanera. Omfattningen av den saneringen och när i tiden påverkar bedömningen.
- » **Ritningar över avloppsledningarna. Då ritningar inte har bifogats anmälan ska man alltid begära in komplettering.***
Verksamhetsutövaren kan behöva ta kontakt med fastighetsägaren för att få tag i ritningar. Kan verksamhetsutövaren, trots begäran om ritningar från fastighetsägare, inte få tag i ritningar har miljöförvaltningen en möjlighet att förelägga fastighetsägaren att inkomma med tydliga ritningar över fastighetens avloppssystem. Det bör ske mycket tidigt i handläggningsprocessen. Om fastighetsägaren inte har tillgång till tydliga ritningar ska fastighetsägaren anlita sakkunnigt VVS-företag för framtagande av tydliga ritningar över avloppssystemet. Fastighetsägaren är skyldig enligt miljöbalken att redovisa de uppgifter miljöförvaltningen behöver för bedömning och handläggning av ett ärende.
- » **Vilket material avloppsrören består av samt ålder har betydelse.***
Äldre gjutjärnsrör har större risk att ansamla amalgam än exempelvis nyare plaströr. I kopparledningar bildar kvicksilvret legering med kopparen.
- » **Av betydelse är om rören är lättillgängliga eller inbyggda i konstruktionen.***
Hur lättillgängliga rören är påverkar hur långt man kan kräva att VU ska sanera.
- » **Avstånd till renslucka, huvudstam och kommunala förbindelsepunkten.***
Avståndet till de olika alternativen kan påverka den ekonomiska kostnaden då olika mängder vatten krävs. Efterfråga vid behov kostnadsredovisning av verksamhetsutövare/fastighetsägare.

- » **Rörens böjningar och lutningar.***
Ju fler böjningar och skarvar desto större är risken för amalgam i slamansamling. Lutningar påverkar också ansamling av amalgam. Horisontella rör medför oftast större risk för ansamlingar. Kan oftast utläsas från ritningar och/eller via filmning.
- » **Har filmning av avloppsrören genomförts? Har slamansamling lokaliserats?**
- » **Vem ska utföra saneringen - har saneringsföretaget erfarenhet och kompetens av tidigare liknande arbeten?**
Vid osäkerhet – begär referenser.
- » **Har företaget som ska transportera giltigt tillstånd för transport av farligt avfall?**
Begär in kopia på tillståndet om det inte har bifogats anmälan. Viktigt att kontrollera att transportör för farligt avfall har tillstånd enligt miljöbalken att transportera kvicksilver avfall. Detta för att säkerställa att transportören innehar de kunskaper som krävs för att kvicksilveravfallet tas om hand på rätt sätt.
- » **Är mottagaren av farligt avfall godkänd?**
För farligt avfall gäller, precis som för övrigt avfall, att det ska lämnas till en godkänd mottagare. Med godkänd menas att de har de tillstånd som krävs eller att de anmält aktuell verksamhet.

Tillsynsbesök

I enskilda fall kan ett tillsynsbesök tillsammans med fastighetsägare, verksamhetsutövare, fastighetsskötare, VA-ägare samt saneringsföretag vara nödvändigt för att få en tydlig kommunikation kring rör och ritningar.

Föreläggande om undersökning

En undersökning av kvicksilverföroreningar i avloppsledningar från en tandvårdsklinik kan bli aktuell om tillsynsmyndigheten bedömer att verksamhetsutövaren inte har lämnat tillräckliga uppgifter i anmälningsärendet och bedöms ha ett större ansvar för spridning av föroreningar i avloppsledningen än det frivilliga åtagandet i anmälan om sanering.

Avloppsledningar nedströms en tandvårdsklinik som har bedrivits under en längre tid kan med största sannolikhet betraktas vara förorenade av kvicksilver i större eller i mindre omfattning. Krav ställdes på installation av amalgamavskiljare i slutet av 1980-talet. En amalgamavskiljare med dagens teknik innebär inte en fullständig rening av utgående avloppsvatten från en klinik.

Gör tillsynsmyndigheten bedömningen att spridning av kvicksilverföroreningar i avloppssystemet inte är fullständigt kartlagd och att en ny bedömning behöver göras är det motiverat att tillsynsmyndigheten genom ett undersökningsföreläggande begär in information om hur långt föroreningar kan ha spridit

sig i avloppssystemet för att besluta om ytterligare åtgärder är motiverade att vidta.

Det är verksamhetsutövarens skyldighet att presentera ett underlag, på de avloppsrör som inte omfattas av anmälan om sanering, som visar att det inte förekommer några föroreningar som utgör risk för människors hälsa eller miljön eller att det är tekniskt omöjligt eller orimligt dyrt i förhållande till miljönyttan att sanera fram till den kommunala förbindelsepunkten.

Av mark- och miljööverdomstolenens vägledande dom M 5777-20, 2021-12-30, och M 3575-20, 2022-04-29 framgår att tillsynsmyndigheten kan besluta om undersökningsföreläggande med stöd av 26 kap. miljöbalken för inhämtning av kunskap, dokumentation om va-ledningar i fastigheten för en bedömning av om provtagning är motiverad och därefter, om det framstår som nödvändigt, göra en samlad bedömning av tillgänglig dokumentation kring ledningarnas skick och resultat från provtagning.

Beslut om föreläggande om undersökning avseende spridning av kvicksilverförorening i avloppsrör innebär bland annat att verksamhetsutövaren föreläggs att ta fram ritningar som visar ledningarnas lokalisering och längd, och filmning av rören. Verksamheten ska också föreslå provtagningspunkter på slam/avlagring från olika delar av avloppsrör från tandvårdslokalen för analys av kvicksilver, samt redovisa en beskrivning av föreslagen provtagningsmetodik och provhantering fram till kommunala förbindelsepunkten.

Filmning av avloppsledningen kompletterar underlaget för bedömning om provtagning längs avloppsledningen är motiverat att genomföra. Den information som kan erhållas genom filmning av avloppsledningen, om rörens lutningar, böjningar m.m. som påverkar slamansamlingen ger en tydligare bild vid tillsynsmyndighetens bedömning om det är motiverat att ställa krav på verksamhetsutövaren om att utöka saneringens omfattning. Det möjliggör även att göra en kvantifierad bedömning av mängden ansamlad slam och därmed behovet av att sanera avloppsledningar ut till den allmänna va-ledningen/kommunala förbindelsepunkten. Det är motiverat att filmning av avloppsrören ingår i verksamhetsutövarens undersökning.

Om verksamhetsutövaren uppfyller kraven i redovisningen av punkterna i undersökningsföreläggandet kan tillsynsmyndigheten utgå från resultatet från utförd undersökning och bedöma om det finns behov att sanera de avloppsrör som inte omfattas av anmälan fram till den kommunala förbindelsepunkten. Bedömer tillsynsmyndigheten att sanering är motiverad föreläggs verksamhetsutövaren om beslut om försiktighetsmått. Om sanering fram till den kommunala förbindelsepunkten inte är motiverad meddelas detta skriftligen till verksamhetsutövaren. *Se exempel bilaga x om Beslut om föreläggande om undersökning.*

Provtagning

Visar resultaten från undersökningen att det bland annat finns slamansamlingar i rören och verksamhetsutövaren motsätter sig att sanera blir nästa steg för tillsynsmyndigheten att ställa krav på provtagning på slammet i avloppsrören.

Tillsynsmyndigheten granskar verksamhetsutövarens redovisning enligt undersökningsföreläggandet förslag på antal provtagningspunkter, provpunkternas placering samt beskrivningen av provtagningsmetodik och provhantering. Provpunkterna bör vara placerade med utgångspunkt av avloppsledningens utformning exempelvis vid rörens lutningar, böjningar där det kan finnas störst risk för slamansamlingar. Ett representativt antal prover bör uttas på samtliga vertikala och horisontella avloppsrör som kan vara förorenade av tandvårdsklinikens verksamhet. Efter godkännande av provtagningsplanen föreläggs verksamhetsutövaren att genomföra provtagningen.

Det är viktigt att tillsynsmyndigheten upplyser om att standardiserade metoder ska användas för provtagning av slam och analys av kvicksilver. Det är verksamhetsutövarens ansvar att undersöka vilken provtagningsmetod som lämpar sig bäst för provtagning av slam och vilken analysmetod som är mest tillförlitlig för analys av kvicksilver i slam. Provtagningen ska sammanställas i en rapport som ska innehålla en beskrivning av vald provtagningsmetodik och provhantering, en sammanställning av analysresultat från provtagningen, analysprotokoll samt uppgift om vem som utfört provtagningen. Några exempel på standarder som är aktuella i dagsläget och används vid kvicksilverprovtagning och analys i slam är SS-EN ISO 17294-2:2016 eller SS-EN ISO 54321:2021, men det kan finnas fler tillämpliga standarder.

Avslutningsvis gör tillsynsmyndigheten en samlad bedömning av tillgänglig dokumentation kring ledningarnas skick och resultat från provtagning om det är motiverat att förelägga verksamhetsutövaren att sanera avloppsledning nedströms tandvårdskliniken som inte omfattas av verksamhetsutövarens anmälan om sanering.

Beslut - bemötande av anmälan

Många tandvårdskliniker är anslutna antingen till Folktandvården eller till Praktikertjänst AB, vilka betraktas som verksamhetsutövare i dessa fallen. Beslut som rör tandvårdskliniker som är anslutna till dessa företag ställs alltid till dessa företag och kopia till kliniken och fastighetsägare.

Fastighetsägaren kan också vara verksamhetsutövare och då ställs beslutet direkt till fastighetsägaren.

Beslut om försiktighetsmått

Bemöt anmälan med ett beslut i enlighet med 27 § FMH, "Föreläggande om försiktighetsmått vid avhjälpandeåtgärd". Se exempel på föreläggande med försiktighetsmått och anpassa till det aktuella ärendet. Se bilaga 10.

Beslut om undersökning av avloppsrör

Se exempel på beslut om undersökning av avloppsrör och anpassa till det aktuella ärendet.

Beslut till fastighetsägare

Fastighetsägare kan få beslut med krav på att omhänderta kvarvarande, förorenade avloppsledningar som friläggs vid framtida ombyggnationer eller rivning. Se bilaga 11.

Beslut om inskrivning i fastighetsregistret

Miljöförvaltningen fattar beslut om att ett beslut om förorenade avloppsrör lämnas enligt 26 kap 15 § miljöbalken till inskrivningsmyndigheten för inskrivning i fastighetsregistret. Beslutet avser berörd fastighet i kommun. Se bilaga 12.

Rapport från sanering

Efter avslutad sanering ska en rapport lämnas till miljöförvaltningen. Rapporten ska redovisa hur miljöförvaltningens beslut har följts, eventuella avvikelser, visa kvitto på att det farliga avfallet har transporterats och mottagits på ett korrekt sätt, mängd omhändertaget kvicksilver, och ritning med tydlig markering över de delar av avloppssystemet som har sanerats samt tydlig markering över rör som inte sanerats, lämnats kvar och plomberats. Synliga avloppsrör i fastigheten från nedlagda och befintliga tandvårdsverksamheter som kan innehålla rester av amalgam/kvicksilver ska vara synligt uppmärkta med varningsetikett som informerar att de kan innehålla kvicksilver. Även avloppsrör som inte längre används och har pluggats igen/plomberas ska vara synligt uppmärkta på samma sätt.

Bemötande av slutrapport kan göras enligt bilaga 13.

Inrapportering av farligt avfall till Naturvårdsverkets avfallsregister
Kontrollera vid behov att inrapportering skett till Naturvårdsverkets avfallsregister.

Avsluta ärendet

Anmälningsärendet debiteras och avslutas enligt rutin.

Bilagor

BILAGA	INNEHÅLL
Bilaga 1	Flödesschema kvicksilversanering.pptx
Bilaga 2	Information till tandvårdskliniker om kvicksilversanering.docx
Bilaga 3	MN Delegationsbeslut Föreläggande om sanering.pdf
Bilaga 4	Information till fastighetsägare om tandvårdskliniker och kvicksilversanering.pdf
Bilaga 5	Anmälningssblankett om kvicksilversanering.pdf
Bilaga 6	Information till anmälningssblankett.pdf
Bilaga 7	Beslut om utökad tidsfrist pdf
Bilaga 8	Föreläggande till vu om kartering/undersökning: Beslut om föreläggande om undersökning av avloppsrör.pdf
Bilaga 9	Beslut om föreläggande om att redovisa uppgifter.pdf
Bilaga 10	Till kommunens förbindelsepunkt: Beslut avseende anmälan om avhjälpandeåtgärd till KF.pdf Beslut om försiktighetsmått pdf Till huvudstam: Beslut avseende anmälan om avhjälpandeåtgärd t HS.pdf Till spolbrunn: Beslut om avhjälpandeåtgärd – sanering.pdf
Bilaga 11	Beslut fastighetsägaren kvicksilversanering.pdf Konkurs, fastighetsägaren får krav på sanering.pdf Beslut fast.äg om undersökning.pdf
Bilaga 12	Beslut om inskrivning i fastighetsregistret.pdf
Bilaga 13	Bemötande av slutrapport.pdf